

Po bezstarostném mládí je opanoval strach z diktátorů. Vzápětí je oslepila nadpřirozená zář vlastních objevů a padla na ně těžká odpovědnost, pro niž nebyli připraveni. Dočkali se slávy, jež je hodlala zničit. Byli obžalováni a mnoho trpěli. Ale otázka tribunálu neměla znít „Nezpronevěřili jste se státu?“, nýbrž „Zůstali jste věrni lidem?“

Medvědí služba

I sám Oppenheimer, „otec atomové bomby“, poznal zájem vojenského protišpionážního oddělení G-2. Díky jeho levicovému smýšlení v minulosti mu bezpečnostní orgány nedůvěřovaly a snažily se zjistit, zda snad stále ještě neudrhuje svá dřívější spojení s komunisty. Obávaly se, že výsledky bádání v Los Alamos odezdá dříve jim než americké vládě. Navrhovaly proto, aby byl propuštěn a nahrazen někým jiným (červenec 1943). Protože byl pro projekt nepostradatelný, šéf atomového výzkumu brigádní generál Groves se za něj postavil a prosadil jeho potvrzení ve funkci ředitele. Oppenheimer za to byl neskonale vděčný a snažil se rozvědku přesvědčit, že se s komunizmem skutečně rozešel. Znovuzrozené vlastenecké pocity způsobily, že do hry zatáhl některé své spolupracovníky, kteří měli údajně co činit s neznámým prostředníkem. Fanatici protišpionáže se ale s náznaky nespokojovali, chtěli se dovědět celou pravdu. A tu jim Oppenheimer nemohl prozradit, neboť by usvědčovala především jeho samého a znovu by vážně ohrozila jeho postavení v Los Alamos.

J. Robert Oppenheimer

Oppenheimer a Groves u čehosi, co zbylo z věže, na které byla umístěna první jaderná nálož testu Trinity (9. září 1945)

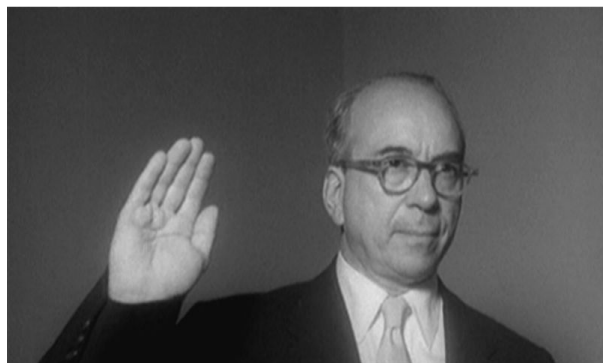

Oppenheimer byl pro Grovese dlouho nepostradatelný (Los Alamos, 1944)

Kontrašpionáž už ale nenechala fyzika na pokoji a byl povolán na kobereček ve Washingtonu. Ani zde, při výslechu u plukovníka Lansdaleho, jméno prostředníka nepadlo. Lansdale začal naléhat na Grovese, aby ho „natáhl na skřípec“ a vyzrazení jména si vynutil. Groves už nemínil dál čekat (prosinec 1943) a položil Oppenheimerovi nůž na krk. Oppenheimer se mohl ukrýt za stanovisko, že se zavázal v Los Alamos vědecky pracovat a ne donášet kontrašpionáži, a že není voják, aby byl svým nadřízeným povinen poslušností. Kdyby nepořídil, mohl nabídnout, že na své místo rezignuje. Nežil v totalitním státě, nemusel se obávat ani mučení, ani věznění příbuzných. Nic takového ale neudělal. Aby zachránil sebe a svou karié-

ru, nakonec prozradil jméno člověka, se kterým měl v minulosti debatu na téma mezinárodní výměny názorů ve vědeckých kruzích (USA versus SSSR; v té době vojenských spojenců). Byl rozpolcen ve dví, věrnost příteli se střetávala se ctižádostí, tak snadno omluvitelnou jako „věrnost vlasti“. Tím, že skutečnou událost dodatečně zveličil, svého někdejšího přítele těžce obžaloval. Velice rychle se pak vyšplhal až k vrcholům slávy a moci, kdežto jeho přítel nemohl pochopit, proč mu vzali katedru a poslali do „vyhnanství“, proč nikde nemohl najít zaměstnání. Teprve po deseti letech se dověděl, kdo mu zmařil akademickou dráhu, neboť Oppenheimer přiznal, že jeho konspirace o tajemném prostředníku byla „idiotská“ a „snůškou lží“.

S přibývajícím časem se stával pro vývoj bomby nepostradatelným. Po válce se hřál na výsluní národního hrdiny a tituly a vyznamenání padaly na jeho hrud' s úporností znaveného podzimního listí. Za Trumana byl členem 35 vládních komisí a jeho vliv na vládu byl značný. Svět mu ležel u nohou a on na oplátku v sérii přednášek a projevů zprostředkovával posluchačům pocit kolumbovského dobrodružství moderní fyziky. V pozadí těchto událostí se probudila FBI. Šéf Edgar Hoover nabył dojmu, že bývalé extempore koketování s komunisty nebylo dostatečně objasněno, a jeho pilné včeličky začaly shromažďovat další materiál. Nic nebránilo tomu, aby Oppie byl prohlášen „zakukleným sovětským agentem“. Na věrohodnosti mu nepřidal ani jeho negativní postoj vůči vodíkové bombě, neboť hrozba jaderné války opět přiměla přední vědce, aby se znovu postavili proti její výrobě. Zásadně odmítal plán bombardovat nepřátelská města vodíkovými pumami. V tajné zprávě Oppenheimer kritizoval nemorálnost amerického atomového programu a varoval, že následky masového ničení a vysokých ztrát na životech civilního obyvatelstva nelze přehlížet. Jeho kritická slova nezůstala ve Washingtonu bez odezvy. Nově zvolený předseda Komise pro atomovou energii Luis Stross se rozhodl zakročit. Nařídil přehodnotit Oppenheimerovu bezpečnostní prověrku, neboť hledal záminku, aby Oppenheimera mohl obvinít ze špionáže nebo alespoň z klamání veřejnosti. I někteří další politici ve Washingtonu měli dojem, že jim Oppenheimer přerůstá přes hlavu, a proto se rozhodli, že se ho zbaví. V dubnu roku 1954 se několikrát tajně sešla Komise pro atomovou energii, aby posoudila bezpečnostní prověrku svého nejvýznamnějšího člena. Oppenheimer byl obviněn z levicových postojů a maření vývoje vodíkové bomby. Svědčili proti němu i někteří vědci. Nejzávažnější byla výpověď Tellera. *„Byl bych rád, kdyby byly životně důležité zájmy naší země svěřeny do rukou člověka, kterému bych mohl více důvěřovat.“* Bezpečnostní prověrku komise Oppenheimerovi neobnovila, jako poradce vlády skončil. Nastal nezadržitelný pád hvězdné stálice.

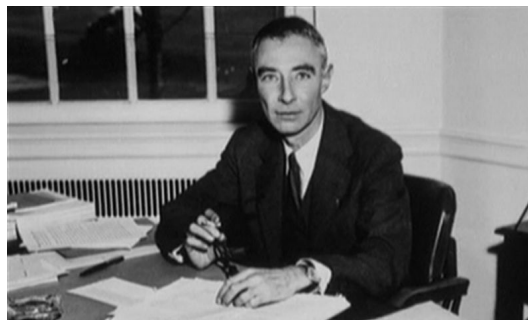
nově zvolený předseda Komise pro atomovou energii
L. Stross skládá přísahu na Bibli

E. Teller svého přítele „potopil“ a tím i ztratil mnoho
dalších přátel

Podobných „bezpečnostních řízení“ proti politicky nespolehlivým tehdy probíhalo mnoho, aniž by do nich zasahoval prezident. Ale Oppenheimer byl případ výjimečný. Eisenhower

svolal zvláštní poradou a nařídil: „Mezi Oppenheimerem a všemi státními tajemstvími ať okamžitě stojí neprodyšná zeď!“

Oppenheimer byl odvolán

Oppenheimera obklopila svatozář mučedníka. Vědci se za něho postavili téměř jednomyslně. Pod bezprostředním dojmem dramatu japonských rybářů viděli vystrašení lidé v obžalovaném vědci svého ochránce. Stavěl se proti vodíkové bombě.

Konfrontace dneška se včerejškem začala. Netečný Oppie v ničem nepřipomínal člověka, kterému dříve naslouchali jak zakletí. Jeho trýzeň ze ztroskotání ukázala, jak byl rozvrácený a slabý. Jak mu v rozhodujících okamžicích chyběla ona hlubší jistota, přebývající mimo rozum a nad ním. Ale nepsal se životopis jen jednoho člověka, nýbrž celé generace atomových vědců. Osudy všech si byly velmi podobné. Kovali soukolí dějin a sami spadli mezi jeho ozubená kola. Padlí andělé.

Ke změně mezinárodní politické situace došlo až o více než 30 let později. V Sovětském svazu se stal novým generálním tajemníkem komunistů M. Gorbačov a v srpnu 1985 zastavil SSSR jaderné pokusy. V listopadu téhož roku proběhla schůzka mezi Gorbačovem a americkým prezidentem R. Reaganem, která předznamenala konec studené války. Dalšímu hromadění uranu bylo odzvoněno.